

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

מעלת השלום

המקבל כך יגדל שכרו, בלי כל קשר לכמות שנתן. ויש לבאר מדוע אכן כך הם פני הדברים.

והביאור הוא על פי דברי הגמ' בפרק קמא דב"ב (י.): "תניא היה רבי מאיר אומר, יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלוקים אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן וכו', וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע אם אלוקים אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם" וכו', ובקושיא זו מונחת גם השאלה מדוע עלינו לכלכל את העניים, הרי אם נגזר עליהם משמיים שיהיו עניים מה יש לנו לעשות, ואם לא נגזר עליהם הרי בלאו הכי לא יהיו עניים, או לחילופין יקשה כן גם לענין רפואה, מה שייך לצוות על אדם מסויים לרפא אדם אחר, הן גם נגזר עליו שיחלה לא תעזור שום רפואה שבעולם ואם לא נגזר עליו א"כ הרפואה תתבצע גם בלעדיו.

וברור שקושיא מעיקרא ליתא, כי יתכן שכל הסיבה שמעיקרא ברא הקב"ה את העניים היא כדי שהאחרים יתנו להם משלהם, ובאמת אין מטרה בעניות מצד עצמה אלא רק בנתינה ובעזרה שישגיש העוזר אל הנעזר.

זאת אומרת, שגם המטרה שלנו בנתינה אינה להשלים את חסרונו של המקבל, שכן הוא יכול לקבל ישירות מבורא העולם בלי צורך בנו, אלא עיקר המטרה היא להשלים את החסרון שלנו, שאנחנו נהיה 'נותנים' - שנהפך לאנשים כאלו שיש בהם חמלה ורחמים על אחרים, אנשים שחפצים לסייע בידם ולמלא את חסרונם.

מעשה נבין היטב מדוע עיקרה של מצות הצדקה היא ה'חסד' שבה, ואין הצדקה משתלמת אלא לפי החסד, שהרי עיקר המטרה בצדקה אינה המעשה היבש - להשלים את החסר לעני, אלא תיקון ליבו של הנותן שיהיה לב טוב, וממילא כל בסיס המצוה נקבע לפי הנותן - כמה הוא 'נותן ליבו ודעתו לטובתו של עני'.

[וכיסוד הדברים מצינו במהר"ל (מובא בחדושי אגדות על ב"מ סא:), שהקשה מדוע חמור כל כך עונשה של הריבית עד שאמרו שכל המלוה בריבית פורק עול יראתו וכאילו אין לו אלוך, וביאר שמעיקרי האמונה הוא לדעת שהקב"ה נותן לכל אחד ואחד כדי מחסורו אשר יחסר לו ואין טיפה הנוגעת בחברתה כמלוא הנימה, לכל אחד יש את הגבול שלו בבריאה ואת מה ששייך לו בלי כל קשר למה ששייך לאחר, ולפיכך אם אדם מלוה בריבית הוא מראה שאינו מאמין בכך שרכושו הוא רק מה שנקצב לו, אלא הוא רוצה לקבל תוספת על מה שהוא הלוה לאחר, ומשום כך דומה הוא כמי שפרק עול יראתו, כיון שאינו מוכן לעזור לחבירו ולהלוות לו סתם כך אלא טועה וחושב שמגיע לו שכר עבור מעשהו והוא יכול להרוויח יותר על ידי שיקבל מחבירו].

זוהי הסיבה שהשלום אינה מעלה בעלמא, אלא הוא דבר שצריכים 'לאהוב' אותו, יען כי כאשר האדם 'אוהב' את השלום הוא מראה את חיבורו הפנימי אל השלום, שהוא עצמו איש של שלום שחפץ בשלום ומעוניין בשלום, וכך מעשיו אינם מעשים גרידא להשלים בין איש לרעהו אלא הם תוצאה ממנו, מעצמו, מנפש שאוהבת את השלום.

האמת והשלום אהבו

במהרש"א (יבמות יד.) אנו רואים מבט חדש על עניני השלום והמחלוקת, דהנה בגמ' מבואר שב"ש וב"ה נחלקו האם צרת ערוה פטורה מיבום ואסורה באיסור אשת אח או שחייבת, ונמצא שאם נתייבמה הצרה בניה ממזורים לדעת ב"ה ככל ערוה של חייבי כריתות, משא"כ לדעת ב"ש, אולם אעפ"כ לא נמנעו ב"ש מלישא נשים מב"ה ולא ב"ה מב"ש, וכלשון הגמ' - "ללמדך שחיבה וריעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר האמת והשלום אהבו".

פרק א' משנה י"ב. "הלל ושמיאי קבלו מהם, הלל אומר הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הכרית ומקרבן לתורה".

לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום

הנה מבוארת לנו כאן במשנה מעלת השלום, שיש לנו לאהוב אותה ולרדוף אחריה, וכל העושה כן הרי הוא מתלמידיו של אהרן כשם שאהרן היה משלים בין בני אדם, ובא לכל אחד מן הצדדים ואומר לו שחבירו רוצה להתפייס עמו, וכבר אמרו חז"ל (סוף עוקצין), "אר"ש בן חלפתא, לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה אלא השלום, שנא' ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום".

ובאבודרהם הביא מדברי חז"ל, שעקב גודל מעלת השלום אין חותמין את כל הברכות אלא בשלום, וכתב שם (בהל' ברכהמ"ז) שמתעם זה מסיימים אף את ברכת המזון במילים 'ה' יברך את עמו בשלום' (וזהו מקור שסיום ברכהמ"ז אינו לפני כן...).

עוד כתב שם האבודרהם (בהלכות קדיש) שלכן מסיימים את הקדיש בברכת 'עושה שלום במרומיו', דהנה לכאן יש להקשות בתרתי, ראשית מדוע חוזרים ומבקשים 'עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל' לאחר שכבר ביקשנו 'יהא שלמא רבא וכו' עלינו ועל כל ישראל', ושנית מדוע אומרים זאת בלשון הקודש לאחר שהבקשה הקודמת נאמרה בארמית, ועל כרחך היינו מהאי טעמא שאין חותמין כל הברכות אלא בשלום, וכיון שהקדיש הוא סיום התפילה חוזרים ומזכירים את השלום בשמו.

[ועל אף שבימינו אנו אומרים קדישים עוד לפני סיום התפילה, מעיקר הדין לא נתקן הקדיש אלא לבסוף לאחר עלינו לשבח, ובאמת הקדיש לאחר שיר של יום יתירא הוא ולא נאמר אלא מפני האבלים. וגם הקדיש שנאמר לאחר פטום הקטורת לא היה בעבר, שכן מדינא אין אומרים פטום הקטורת אלא בשבת, ורק כעת משום מה אנו נוהגים לאומרם בכל יום].

והנה במשנה נאמרו שני דברים, 'אוהב שלום' וגם 'רודף שלום', וכתב רבינו יונה ז"ל "ר"ל שיאהב בלבו האמת והשלום וירדוף אחריו בפועל ידיו, כי יש בני אדם אוהבים אותו בלבם לא שיטרחו עצמן לשום שלום בעולם ואינם הולכים בדרכי שלום, אך העושים פעולה ומשימין שלום בין אדם לחבירו ואוהבים לעשות המלאכה כמו שנאמר (תהלים ל"ד, י"ד) בקש שלום ורדפהו אותם הם מתלמידיו של אהרן שהיה עושה כדבר הזה" וכו'.

חסד היינו לפי הנותן ולא המקבל

נמצא אם כן שמעלת השלום אינה כוללת רק את הרדיפה אחרי השלום ועשייתו בפועל, אלא גם את אהבת השלום - 'שיאהב בליבו השלום'. וטעם הדבר לא התפרש, למה ומפני מה יש ענין 'לאהוב' את השלום, ומאי שנא מכל מעלה שבעולם שלא מצינו ענין מיוחד 'לאהוב' אותה אלא רק לעשותה בפועל.

וביאור הדבר על פי הגמ' בסוכה (מט:): "אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה, שנא' זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד", ובביאור החילוק בין 'צדקה' ל'חסד' כתב רש"י "הנתינה היא הצדקה, והטורח הוא החסד, כגון מוליכה לביתו או טורח שתעלה לו להרבה, שלא יוציא מעותיו לאיבוד, שנותן לבו ודעתו לטובתו של עני".

עולה לפי דברי רש"י, ש'צדקה' היא גוף הנתינה בפועל, אך לעומת זאת ה'חסד' אינו המעשה עצמו אלא הרגשת הלב של הנותן, שיתן 'ליבו ודעתו לטובתו של עני', יחשוב עליו וירצה שיהיה לו טוב. עד כדי כך, שעל זה אומרת הגמ' 'אין צדקה משתלמת אלא לפי חסד שבה', דהיינו ששיעור השכר על הצדקה לעתיד לבוא לא יהיה לפי גודל המעשה אלא לפי גודל הרגשת הלב של הנותן, וככל שירצה יותר בטובתו של

ובמהרש"א שם נתקשה לכאן מדוע זה שהאמת והשלום אהבו היא הסיבה שהוותר להם לישא נשים זה מזה, הלא עיקר הסיבה היא רק משום שהודיעו זה את זה ולא הכשילו האחד את השני בכוונה, וגם אם נאמר שיש בזה מפני ה'שלום' עדיין מה שייטיה ד'אמת' להכא.

וכתב המהרש"א וז"ל: "הגם שא"א שיהיו שני הדעות אמת לאמתו מ"מ מצד השלום ואהבה שהיה ביניהם כולם אמת, כמ"ש בחגיגה כי כולם דברי אלוקים חיים נתנו מרועה אחד וק"ל".

והמתבאר, שישנם שני מיני ויכוחים, מין אחד של ויכוח הוא שהצד האחד בטוח ללא צל צילו של ספק שהשני טועה מכל וכל, וברור לו שאין שום אמת בפיו, והמין השני הוא שאמנם האחד סבור שהוא הצודק ולא רעהו, אך אין לו וודאות גמורה שכך היא האמת, ויכול הוא לקבל את העובדה שיש כאן צד שני שטוען אחרת, ורק לו נראה כמו הצד הראשון.

ועל כך כיוון המהרש"א, שאם מחלוקת ב"ש וב"ה היתה כהסוג הראשון, שב"ש בטוחים בודאות שב"ה טועים וב"ה בטוחים שב"ש, יתכן שהיה מותר לב"ש להשיא לב"ה נשים שאסורות על ב"ה, שהרי לדעתם הצד של ב"ה אינו צד כלל ואין ספק שהאמת היא אחרת, אולם על כך אומרת הגמ' ש'האמת והשלום אהבו', דהיינו שהגם שב"ש נקטו אחרת מב"ה בכל זאת הם הכירו בכך שיתכן צד שני, שעל אף שהם בטוחים ללא כל ספק בדעתם עדיין יש כאן מישהו שטוען אחרת ועליהם לכבד גם את דעתו, 'כי כולם דברי אלוקים חיים נתנו מרועה אחד', ולעולם לא יתכן שרק הצד שלהם הוא הנכון ולא קיים כלל צד אחר.

ומכאן נוכל ללמוד יסוד גדול בענין השלום, שגם כשנראה לאדם שהוא הצודק ואפס זולתו עליו לקבל זאת שיש בני אדם אחרים עם דעות אחרות וחשיבה אחרת שיש להם דעה שונה משלו, וזה שהוא חושב כצד מסויים אינו מחייב שאין צד שני שטוען להפך.

גם כשהאדם יושב בבית המדרש ומנסה להבין את הסוגיא, שום דבר לא יארע אם יקשיב מעט לאחרים כיצד הם מנסים לבאר את הדברים, ועל אף שהוא בטוח בכיוון מסויים פתאום הוא יגלה שיש צדדים אחרים למטבע, עוד הסברים אפשריים ועוד מבטים שמהם ניתן להבין בצורות שונות. כל המחלוקת מתחילה כאשר האדם לא מסוגל להכיל את השונה ממנו, אין לו יכולת לקלוט את הצד השני שעומד מנגד, וכך הוא מתבצר בתוך העמדה שלו ולא מתייחס אל מה שעומד מולו. ובשלמא אם רק הוא היה נוהג כך נחא, אך כאשר שני הצדדים נוהגים כך גם יחד וכל אחד יורה חצים אל מחנהו של חבירו, המחלוקת גוברת והולכת, בלי שהאחד יהיה מסוגל להפסיק לרגע קט ולשמוע שיש כאן עוד מישהו, שגם הוא טוען משהו.

מספרים שפעם הגיע למרן הגרא"ל שטיינמן זצ"ל אדם אחד להוועץ בעניני שלום בית, והוא אמר לו שהעצה היחידה היא לוותר ולוותר ולוותר – כי רק זוהי הדרך ואין זולתה להשכין שלום, וכך לא תבוא מחלוקת בזה הדלת. שאל אותו אדם, האם אפשר להביא את רעיתי לכאן, לשמוע את הדברים? תמיד טענתי לה בדיק את אותו הדבר, והיא לא שומעת...

אם רוצים אנחנו לחיות בשלום, עלינו לדעת שיש כאן עוד בני אדם לידנו שחיים יחד איתנו, גם הם מאן דאמר וגם הם בעלי מחשבה בדיק כמונו, וכשם שאנחנו יכולים לדבר דברי טעם כך גם הם, צידו של זה כצידו של זה.

"הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד"

מרן הגר"י אברמסקי זצ"ל ביאר פעם את מאמר חז"ל הנודע 'תלמידים חכמים מרבים שלום בעולם', שודאי אין הכוונה שתלמידי החכמים מכתתים את רגליהם ממקום למקום להפריד בין הניצים, אלא

שמעיקרא לא נמצאת בקרבנתם מחלוקת, וזאת משום שהתלמידי חכמים השקועים בתלמודם הם אנשים בעלי מטרה ומלאי תוכן וסיפוק, ובחברת אנשים כאלו לעולם לא תמצא המחלוקת.

כל שורשה של המחלוקת מבצבץ כאשר האדם מרגיש שלא טוב לו, חסר לו איזה משהו, וכך תחושתו הרעה מובילה אותו לבטא כביכול את עצמו על חשבון המחלוקת עם אחרים. הדרך להשכין שלום היא על ידי יצירת האווירה השלוה והטובה, שהיא תשפיע על כל הנמצאים לידה לחיות חיים של ברכה ושלום.

גם יושבי בית המדרש, שבדרך כלל אינם נחשפים למחלוקות יוצאות מן הכלל, יכולים להיות בבחינת 'תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם', להיות אנשים כאלו שהחברה בקרבנתם תהיה נעימה וטובה, שלסביבתם יהיה נחמד לשהות במחיצתם והאווירה על ידם תהיה שונה. ניתן לראות בחוש אצל זקני דורנו ואנשי הדור הקודם, שהתחנכו באופן מופלא על דרך זו, להיות אנשים שטובים לסביבתם, שנעים להתקרב אליהם ולחיות יחד איתם, וכל חייהם הם להשפיע אוירה טובה על זולתם.

זכורני מהימים שמסרתי שיעורים בישיבת נחלת נפתלי שבצפת, שם הכרתי אדם, שלא נשאר בן תורה כל כך לאחר שיצא מהישיבה. יום אחד חלה אותו אדם, והנה אני רואה אנשים חשובים זקנים ומפורסמים מגיעים אל המקום ממרחקים, רבנים ויושבים אל מזדן (חלקם כבר אינם בין החיים). שאלתי אחד מהם מה מעשיו כאן, אך הוא לא הבין, הרי חבר שלו מימי נעוריו חולה, ואם כן פשיטא שעליו לבקר... וכך נשנה המחזה יום אחר יום. היה פשוט להם, שגם לאחר שעברו שנים רבות מאז שעזבו את הישיבה, והגם שמן הסתם לא נשמר עם חברם קשר רציף מריחוק המקום, ואף הוא לא היה כ"כ בר הכי לשמור קשר של תורה, מכל מקום הקשר נשאר קשר והחברות נותרה אמיצה. בעיני היה הדבר גדול עד למאד.

אחד מתלמידי הסבא מסלבודקא, הגאון רבי זבולון גרז זצ"ל אב"ד רחובות, היה ידוע כאדם שצהלתו על פניו והחיוך לא מש מעל שפתותיו, תמיד תהיה בפיו מילה טובה והשמחה תשרור לידו, אין מי שלא יוכל להיות לו חבר, זאת למרות שהיה מסובל ביסורים (גם גבו היה עקום, בעקבות מכה שהונחתה עליו מידי הפורעים הישמעאלים במאורעות תרפ"ט בחברון). פעם סיפר לי שלא תמיד זה היה כך, בתור בחור הוא נהג להסתובב חמור סבר בפנים רציניות, עד שפעם קרה לו הסבא ואמר לו שיש לו פנים של גוי. הוא לא הבין על מה יצא הקצף, עד ששוב קרא לו הסבא ואמר לו את אותו הדבר – יש לך פנים של גוי. שאלתי את הסבא מדוע, אמר רבי זבולון, הרי יש לי כיפה ופאות, והוא השיב לי – פניך מהוות בור ברשות הרבים, בכל פעם שרואים אותך מקבלים עצבות... מאז – לא הפסקתי לחייך...

אין לשער ואין לתאר מה ערכה של מילה טובה, של סבר פנים יפות ונתינת הרגשה טובה למישהו אחר. ניתן לקנות עולם שלם בשעה אחת, בקלות ובלי שום מאמץ, לעודד חבר ולהעלותו על דרך המלך. לעיתים יש בכוחה של מילה בודדה אחת לשנות את כל מצבו של השומע מקצה אל קצה, והוא יזכור את אותה מילה לאורך ימים ושנים. אתם עוד צעירים, ואינכם יכולים לדעת מה רבה השפעתה של מילה, אך אני יכול להעיד בעצמי שערכה לא פג אפילו עשרות שנים אחר כך. ידועים לי כיום שני ראשי ישיבות גדולים ומפורסמים, שאילולי מילה טובה שנתן להם מישהו היו חוזרים כלעומת שבאו, לרעות בשדות זרים, ואותה מילה טובה היא שהשאירה אותם לגדול למעלה למעלה. כל אחד יכול ליצור מעצמו אדם טוב, אדם שנעים ונחמד לשהות במחיצתו, וכך להשפיע שפע אורה על כל סביבותיו ולהנות רבים מטיבו.

בגיליון הקודם הובאה ברכת רבינו רה"י לתכנית לימוד המסכת הנלמדת בישיבות הק' גם במסגרת של 'הספק' עמוד ליום כדי לסיים את המסכת בין הסדרים. וכן הצטרפו ראשי ישיבות נוספים שליט"א. מרן רשכבה"ג הגר"ח קנייבסקי שליט"א הצטרף לקריאת רבינו רה"י והוסיף "ודאי הוא דבר גדול מאד וא"א לגדול בתורה אם לא מסיימים את כל המסכתא, ואאמור"ר זללה"ה מאד הקפיד שייסימו את כל המסכתא, ויה"ר שנזכה כולנו לדעת את כה"ת כולה". ב"ה זכינו שהתכנית נפתחה בכמה וכמה ישיבות כקריאת רבותינו.

ד"ס ורצאי הוא דבר מאד וא"א לגדול בתורה אם לא מסיימים את כל המסכתא, ואאמור"ר זללה"ה מאד הקפיד שייסימו את כל המסכתא, ויה"ר שנזכה כולנו לדעת את כה"ת כולה.

הוועד יו"ל ע"י קובץ גיליונות

לקבלת הוועד בדוא"ל ולהנצחת AO23137413@gmail.com. ניתן לתרום דרך מכשירי נדרים / קהילות לקופת 'קובץ גיליונות'